

Journal of Ancient Culture and Languages

Volume 4, Issue 1, 2023, pp. 183-218

Original Article

Comparison of the Word Order of Sogdian Tale of Rostam with Five Manichaean Sogdian Tales

Ali Sabounchi

Ph. D. in Ancient Culture and Languages of Iran, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran.

Email: m.alisabounchi@gmail.com

Abstract

Sogdian tale of Rostam, among non-religious texts, and five tales from Manichaean Sogdian texts are selected to be examined and compared. Selected structures for Word order analysis of this research based on Dryer's the "branching direction theory" (BDT). The BDT based on consistent ordering of phrasal and non-phrasal elements. Verb patterns are non-phrasal (nonbranching, lexical) categories and object patterns are (branching) categories. According to the BDT, the word order correlations reflect a tendency to be right-branching or left-branching. To study the word order in these texts, 28 features are standardized according to Correlation and Non-correlation pairs of Dryer and 24 features of Dabir-Moghaddam. 722 pairs of elements are found in Sogdian tale of Rostam and five Manichaean Sogdian tales, 369 pairs are right-branching and 353 pairs are left-branching. So, according to the BDT the word order correlations of these texts reflect tendency to right-branching more than left-branching. Out of 240 pairs of elements found from Rostam tale, 152 pairs are right-branching and 88 pairs are left-branching, and out of 482 pairs of elements found from five Manichaean Sogdian tales, 217 pairs are right-branching and 265 pairs are left-branching. Therefore, based on the BDT, the word order of Rostam tale is "right-branching" and the the word order of the five Manichaean Sogdian tales are "left-branching" with a slight difference.

Keywords: Sogdian, Word order, Branching Direction Theory, Right-Branching, Left-Branching, Pair of Element

---

Receive Date: 13 March 2024

Revise Date: 10 June 2024

Accept Date: 16 June 2024

<https://doi.org/10.22034/aclr.2024.2024804.1108>

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی

علی صابونچی

دانش‌آموخته رشته فرهنگ و زبان‌های باستانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران.
m.alisabounchi@gmail.com

چکیده

پژوهش پیش رو را باید تلاشی در مطالعه نحوی زبان سغدی مبتنی بر بررسی آرایش سازه‌ها در نظر گرفت. داستان سغدی رستم، از میان متون غیردینی و پنج داستان کوتاه از میان متون سغدی مانوی برگزیده شدند تا از منظر رده‌شناسی آرایش سازه و مبتنی بر نظریه «سوی انشعاب» درایر بررسی و با هم مقایسه شوند. بر مبنای نظریه «سوی انشعاب (BDT)»، سازه هم‌الگو با فعل «مقوله غیرگروهی (غیرانشعابی)» و سازه هم‌الگو با مفعول «مقوله گروهی (انشعابی)» است، بنابراین دو وضعیت بنا به سوی انشعاب برای زبان‌ها در نظر گرفته می‌شود: «راست‌انشعابی» و «چپ‌انشعابی». در پژوهش پیش رو، ۲۸ مؤلفه مبتنی بر جفت‌عنصرهای درایر و مؤلفه‌های دبیرمقدم، اساس مقایسه قرار گرفته‌اند. ۷۲۲ جفت‌عنصر در کل پیکره این پژوهش یافت شد که ۳۶۹ جفت-عنصر راست‌انشعابی و ۳۵۳ جفت‌عنصر چپ‌انشعابی بودند. از ۲۴۰ جفت‌عنصر یافت‌شده از داستان رستم، ۱۵۲ مورد راست‌انشعابی و ۸۸ مورد چپ‌انشعابی و از ۴۸۲ جفت‌عنصر یافت‌شده از پنج داستان کوتاه مانوی، ۲۱۷ مورد راست‌انشعابی و ۲۶۵ مورد چپ‌انشعابی بودند. بنابراین بر پایه نظریه «سوی انشعاب»، آرایش سازه‌های متن داستان رستم، «راست‌انشعابی» و آرایش سازه‌های پنج داستان کوتاه مانوی، با اختلافی اندک «چپ‌انشعابی» می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: زبان سغدی، رده‌شناسی، آرایش سازه، نظریه سوی انشعاب، راست‌انشعابی، چپ‌انشعابی، جفت‌عنصر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۳/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۳/۲۷

۱. مقدمه

تاکنون، پژوهش‌های مقایسه‌ای انجام‌شده روی متون سغدی، متوجه مسائل خط‌شناختی، واج‌شناختی، واژه‌شناختی و دستگاه صرفی بوده است، درحالی‌که پژوهش‌های محدودی به صورت جداگانه یا مقابله‌ای-مقایسه‌ای، روی نحو این متون انجام شده است. در پژوهش پیش رو تلاش خواهد شد روابط سازه‌های شش داستان کوتاه سغدی، به صورت مقایسه‌ای بررسی شوند تا نتایج در خدمت مطالعات نحوی قرار بگیرد.

هدف از پژوهش پیش رو بررسی مقایسه‌ای آرایش سازه‌های داستان رستم با پنج داستان کوتاه مانوی است. چارچوب نظری برگزیده برای مطالعه و بررسی مقایسه‌ای، رده‌شناسی آرایش سازه مبتنی بر نظریه «سوی انشعاب (BDT)»^۱ درایر (Dryer, 1992) و به منظور دستیابی به وضعیت «راست‌انشعابی»^۲ و «چپ‌انشعابی»^۳ این دو گروه متن است.

ضرورت اصلی پرداختن به پژوهش پیش رو را باید ایجاد بستری نو در مطالعات نحوی نظریه‌محور و مبتنی بر رویکردهای جدید برای زبان سغدی در نظر گرفت. در مقاله پیش رو، داستان رستم که متنی غیردینی است با پنج داستان کوتاه مانوی، مبتنی بر رده‌شناسی آرایش سازه مقابله و با هم مقایسه خواهند شد. بنابراین، علاوه بر بررسی چگونگی کنار هم قرار گرفتن سازه‌های هر یک از دو گروه متن، ویژگی‌های متفاوت و مشابه نحوی آنها هم بررسی خواهند شد.

پیکره پژوهش پیش رو شامل دو گروه داستان برگزیده از میان متون سغدی‌اند. یک طرف مقایسه متن داستان رستم و طرف دیگر پنج داستان کوتاه سغدی مانوی‌اند. داستان رستم، به خط بودایی (سوترا) نوشته و در زمره متون غیردینی دسته‌بندی شده است. این متن درباره جنگ‌وگریز رستم و دیوان است و احتمالاً بخشی کوچک و بازمانده از داستانی بزرگتر درباره این پهلوان ایرانی است که در میان سغدی‌ان روایت شده است. این متن کوتاه از نظر سبک و نکات دستوری، قابل بحث و در قیاس با دیگر متون سغدی، نگارش ویژه خود را دارد که بی‌نظیر است (Gharib, 1995, pp. 192-193).

پنج داستان کوتاه مانوی جزو داستان‌های سغدی‌اند که هنینگ آنها را با همین نام، از میان نسخه‌های مانوی انتخاب، تصحیح و به انگلیسی ترجمه کرده است (Henning, 1945). این

¹ The Branching Direction Theory

² right-branching

³ left-branching

۱۸۶ دو فصل‌نامه علمی پژوهش‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

داستان‌ها از بهترین نمونه‌هایی‌اند که ساختار و نحو زبان سغدی را نشان می‌دهند و ارزش زبان‌شناختی ویژه‌ای دارند (Henning, 1945, p. 465). علت‌گزینش متن‌های مانوی برای مقایسه آرایش سازه‌ها، افزون بر ساختار و نحو روشنشان، عاری بودن آنها از اشکالاتی است که متون سغدی بودایی و مسیحی، به علت ترجمه بودن، درگیرشان‌اند (Sabounchi, 2019, pp. 11-12). پنج داستان منتخب از *داستان‌های سغدی* عبارتند از «مرواریدسنب»، «سه ماهی»، «بازرگان و روح دریا»، «میمون و روباه» و «قیصر و دزدان». متن‌هایی از *داستان‌های سغدی* هنینگ برای این پژوهش، انتخاب شد که سیر داستانی آنها، با وجود آسیب‌دیدگی و افتادگی هایشان، به کمک نمونه مشابه به زبان دیگر، روشن باشد. از این رو متن‌هایی که داستانی نبودند یا سیر داستانی‌شان روشن نبود و تکمله‌هایی بر داستان‌ها به شمار می‌آمدند، انتخاب نشدند. اما دو متن «کرماهی»^۳ و «یعقوب»، با وجود داستانی بودن‌شان، به این دلیل که اولی - گرچه به نظر هنینگ کاتبی مانوی دارد (Henning, 1945, p. 483) - سغدی بودایی و دومی، سغدی مسیحی است، انتخاب نشدند.

تاکنون پژوهش‌هایی در حوزه مطالعه آرایش سازه‌های زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو انجام شده است. پژوهش دبیر مقدم (2013) را باید کامل‌ترین پژوهش در این حوزه در نظر گرفت. اما در حوزه مطالعه آرایش سازه‌های زبان‌های ایرانی میانه و باستان پژوهش‌های محدودی انجام شده است. فریدریش در کتاب *نحو هندی/اروپایی آغازین* به بررسی ترتیب واژه‌های زبان اوستایی و فارسی باستان در کنار دیگر زبان‌های هندی و اروپایی باستانی پرداخته است (Friedrich, 1975, pp. 43-45). هیل نیز در مقاله‌ای در *مجله هندی-اروپایی* به بررسی آرایش سازه‌ها در زبان فارسی باستان پرداخته است (Hale, 1988). منشی‌زاده و ناصح در مقاله «نگاهی رده-شناختی به نحو فارسی میانه (پهلوی)» آرایش سازه فارسی میانه را بررسی کردند (Monshizadeh & Naseh, 2008). آنها در این مقاله، به بررسی ساخت‌ها و سازه‌های نحوی جمله، حرف اضافه، صفت و موصوف، قید، ساخت تفضیلی، بند موصولی، فعل کمکی، ادات منفی‌ساز، فعل ربطی، وندها، ساخت اضافه، عدد و پرسش‌واژه پرداختند. حسن‌پور عزیزی در

^۱ این داستان در کتاب *قصه‌هایی از سغد*، با عنوان «نگین‌سای» معرفی شده است (Zarshenas & Partovi, 2011, p. 105).

^۲ این داستان در کتاب *قصه‌هایی از سغد*، با عنوان «خرد و اقبال» معرفی شده است (Zarshenas & Partovi, 2011, p. 67).

^۳ این داستان در کتاب *قصه‌هایی از سغد*، با عنوان «شاهزاده خوش‌سیم» معرفی شده است (Zarshenas & Partovi, 2011, p. 89).

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۸۷

پایان‌نامه کارشناسی ارشد بررسی ساختار نحوی فارسی باستان در کتیبه بیستون از دیدگاه رده‌شناسی به بررسی ویژگی‌های نحوی روایت فارسی باستان کتیبه بیستون پرداخت و نتیجه گرفت که فارسی باستان به دلیل ویژگی‌های صرفیش، در ترتیب کلمات، آرایش آزاد دارد و تجزیه و تحلیل سازه‌های دستوری حاکی از آن است که این زبان، گرایش به رده‌زبانی OV (مفعول-فعل) دارد و در مورد جایگاه هسته می‌توان گفت در اغلب گروه‌های نحوی، هسته‌پایان است (Hassanpur-Azizi, 2012). دبیرمقدم در رده‌شناسی زبان‌های ایرانی در بخش «رده-شناسی تاریخی زبان فارسی»، آرایش سازه‌های فارسی باستان و فارسی میانه را بررسی کرد و این‌گونه نتیجه گرفت که فارسی باستان و فارسی میانه، به لحاظ مشخصه‌های رده‌شناختی، زبان‌هایی یکدست و یکپارچه نیستند. فارسی باستان به فعل‌میانی بودن گرایش دارد و فارسی میانه هم در زمره زبان‌های فعل‌پایانی و هم جزء زبان‌های فعل‌میانی جای می‌گیرد (Dabir-Moghaddam, 2013, pp. 130-138).

پژوهش مستقل دیگر در مطالعه آرایش سازه‌های زبانی باستانی رساله دکتری صابونچی، *آرایش سازه‌ها در چند متن منشور سغدی مانوی (تمثیل دو مار، داستان‌های سغدی، کیهان‌شناخت، موعظه نوس روشن، موعظه روح و خواستوانیفت)*، است (Sabounchi, 2019). اساس پژوهش صابونچی نظریه «سوی انشعاب» و نظریه «هسته-وابسته» درایر (Dryer, 1992) و پژوهش دبیرمقدم (Dabir-Moghaddam, 2013) بوده است. همان‌گونه که نشان داده شد پژوهش‌های محدودی درباره آرایش سازه‌های زبان‌های باستانی ایران انجام شده که عمدتاً هم محدود به فارسی باستان و فارسی میانه بوده است. تنها موردی که به بررسی آرایش سازه‌های زبانی از ایرانی میانه شرقی پرداخته است، پژوهش صابونچی است (Sabounchi, 2019).

۲. روش‌شناسی و چارچوب نظری

رده‌شناسی آرایش سازه شاخه‌ای از مطالعات رده‌شناختی است که به بررسی، مطالعه و دسته‌بندی زبان‌ها بر مبنای ترتیب و نحوه قرار گرفتن سازه‌ها کنار هم در جمله می‌پردازد (Alborzi, 2013, p. 30; Sabounchi, 2019, p. 14). در قرن بیستم، توانست با بررسی ۳۰ زبان، ۴۵ همگانی^۲ را برای مطالعه رده‌شناختی زبان‌ها ارائه دهد. ۲۸ مورد از این همگانی‌ها،

^۱. Greenberg, J.H.

^۲. universal

۱۸۸ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

مرتبط با «ترتیب واژه»^۱ بودند (Dabir-Moghaddam, 2013, p. 23) که بر ترتیب قرارگرفتن فعل، فاعل و مفعول دلالت داشتند (Seuren, 1998/2011, p. 362).
 درایر (Dryer, 1992) در مقاله «همبستگی‌های آرایش واژه گرینبرگ»^۲، با اتخاذ رویکرد رده شناختی ترتیب واژه گرینبرگ، توانست به طرح الگوهایی در رده‌شناسی آرایش سازه، دست یابد. او با مطالعه و بررسی ۶۲۵ زبان در شش ناحیه جغرافیایی بزرگ جهان (Dryer, 1992, p. 84) دو نظریه «هسته و وابسته (HDT)»^۳ و «سوی انشعاب (BDT)» را برای بررسی ارتباط، همبستگی و ترتیب جفت‌عنصر (XY) در زبان‌ها مطرح کرد. بر پایه نظریه (HDT)، سازه هم‌الگو با فعل، «هسته» و سازه هم‌الگو با مفعول، «وابسته» است، بنابراین آرایش سازه‌های هسته-وابسته بیشتر در زبان‌های VO^۴ و آرایش سازه‌های وابسته-هسته در زبان‌های OV^۵ به کارگرفته می‌شود. او با انتقاد از مفهوم «هسته و وابسته» و عدم اجماع درباره اینکه چه عنصرهایی هسته و چه عنصرهایی وابسته‌اند، این نظریه را رد و نظریه جایگزین «سوی انشعاب» را مطرح ساخت. بر پایه نظریه (BDT)، سازه‌های هم‌الگو با فعل، سازه غیرگروهی^۶ (غیرانشعابی)^۷ و سازه‌های هم‌الگو با مفعول، سازه‌های گروهی^۸ (انشعابی)^۹ می‌باشند (Dryer, 1992, p. 89).
 مطابق نظریه «سوی انشعاب» زبان‌ها به یکی از دو وضعیت «راست‌انشعابی» و «چپ‌انشعابی» گرایش دارند. بنابر این نظریه، در زبان‌های راست‌انشعابی، سازه‌های گروهی پس از سازه‌های غیرگروهی و در زبان‌های چپ‌انشعابی، سازه‌های گروهی پیش از سازه‌های غیرگروهی می‌آیند. بر پایه یافته‌های درایر (Dryer, 1992) جفت‌عنصرهایی برای مطالعه آرایش سازه‌ها برگزیده شدند، این جفت‌عنصرها به دو دسته جفت‌های همبستگی (۱۷ جفت)، غیرهمبستگی (۵ جفت) تقسیم شدند. جفت‌های همبستگی از عنصرهایی تشکیل شده‌اند که میانشان رابطه همبستگی معنادار وجود دارد ولی در جفت‌های غیرهمبستگی، رابطه همبستگی معنادار وجود ندارد.

1. word order

2. The Greenbergian Word Order Correlations

3. The Head-Dependent Theory

4. Verb-Object

5. Object-Verb

6. non-phrasal

7. nonbranching, lexical

8. phrasal

9. branching

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۸۹

در بررسی و مطالعه پیکره این پژوهش، مقاله درایر (Dryer, 1992) مینا قرار گرفت و از آنجا که زبان سغدی در خانواده زبان‌های ایرانی دسته‌بندی می‌شود، از پژوهش دبیرمقدم (Dabir-Moghaddam, 2013)، به ویژه در به کار گرفتن اصطلاحات و طبقه‌بندی مؤلفه‌ها، کمک گرفته شد. ۲۸ مؤلفه در بررسی آرایش سازه‌های پیکره این پژوهش معیار قرار گرفت. ۲۴ مؤلفه نخست، بر پایه مؤلفه‌های بیست و چهارگانه دبیرمقدم (Dabir-Moghaddam, 2013) در مطالعه زبان‌های ایرانی است. چهار مؤلفه آخر بر پایه جفت‌عنصرهایی است که درایر در مقاله (Dryer, 1992) مطرح می‌کند ولی دبیرمقدم مصداقی از آنها در زبان فارسی و برخی زبان‌های ایرانی نو نمی‌یابد. درایر در پایگاه داده‌های خود، ۶ همبستگی دیگر را هم به معیارهای خود افزوده که دبیرمقدم آنها را در مؤلفه‌های بیست و چهارگانه خود لحاظ کرده است (Dabir-Moghaddam, 2013, p. 118). در جدول ۲-۳ این مؤلفه‌ها آمده و با جدول ۳۹ و ۴۰ درایر (Dryer, 1992, p. 108) مقایسه شده‌اند.

جدول ۲-۱: تطبیق مؤلفه‌های ۲۸ گانه این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

مؤلفه	توضیح مؤلفه	سازه هم‌الگو با فعل / هسته	سازه هم‌الگو با مفعول / وابسته	نوع و شماره در جدول ۳۹ و ۴۰ درایر
مؤلفه ۱	نوع حرف اضافه (پیش‌اضافه ^۱ یا پس‌اضافه ^۲)	حرف اضافه	عبارت اسمی	همبستگی ۳
مؤلفه ۲	توالی اسم و بند موصولی	اسم	بند موصولی	همبستگی ۱۴
مؤلفه ۳	توالی مضاف و مضاف‌الیه	اسم	مضاف‌الیه	همبستگی ۱۳
مؤلفه ۴:	صفت و مبنای مقایسه ^۳	صفت	مبنای مقایسه	همبستگی ۱۵
مؤلفه ۵	توالی فعل و گروه حرف اضافه‌ای	فعل	گروه حرف اضافه‌ای	همبستگی ۱۶
مؤلفه ۶	توالی فعل و قید حالت ^۴	فعل	قید حالت	همبستگی ۱۷
مؤلفه ۷	توالی فعل ربطی و گزاره	فعل ربطی	گزاره	همبستگی ۴
مؤلفه ۸	توالی فعل خواستن و فعل بند پیرو	فعل خواستن	عبارت فعلی	همبستگی ۵
مؤلفه ۹	توالی موصوف و صفت	اسم	صفت	غیرهمبستگی ۱
مؤلفه ۱۰	توالی صفت اشاره و اسم	اسم	صفت اشاره	غیرهمبستگی ۲

1. preposition

2. postposition

3. Standard of comparison

4. manner adverb

۱۹۰ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

مؤلفه	توضیح مؤلفه	سازه هم الگو با فعل / هسته	سازه هم الگو با مفعول / وابسته	نوع و شماره در جدول ۳۹ و ۴۰ درایر
مؤلفه ۱۱	قید مقدار ^۱ و صفت	صفت	قید مقدار	غیرهمبستگی ^۳
مؤلفه ۱۲	توالی فعل اصلی و فعل کمکی زمان-نمود ^۲	فعل کمکی بازنمای زمان/نمود	عبارت فعلی	همبستگی ^۶
مؤلفه ۱۳	ادات پرسشی ^۳ و جمله	ادات پرسشی	جمله	همبستگی ^۹
مؤلفه ۱۴	توالی پیرونمای ^۴ بند قیدی/ حرف ربطی و بند	پیرونمای قیدی	جمله	همبستگی ^{۱۰}
مؤلفه ۱۵	توالی حرف تعریف و اسم	حرف تعریف	اسم	همبستگی ^{۱۱}
مؤلفه ۱۶	توالی فعل و فاعل	فعل	فاعل	همبستگی ^۲
مؤلفه ۱۷	توالی عدد و اسم	اسم	عدد	—
مؤلفه ۱۸	توالی وند زمان-نمود ^۵ و ستاک فعل	ستاک	وند بازنمای زمان-نمود	—
مؤلفه ۱۹	توالی اسم و تکواژ آزاد ملکی ^۶	اسم	تکواژ آزاد ملکی	—
مؤلفه ۲۰	توالی فعل اصلی و فعل کمکی توانستن	فعل کمکی توانستن	عبارت فعلی	—
مؤلفه ۲۱	توالی متمم نما ^۷ و جمله متمم	متمم نما	جمله	همبستگی ^۸
مؤلفه ۲۲	حرکت پرسشواژه ^۸	—	—	—
مؤلفه ۲۳	توالی مفعول و فعل	فعل	مفعول	همبستگی ^۱
مؤلفه ۲۴	توالی وند منفی ساز ^۹ و ستاک فعل	ستاک فعل	وند منفی ساز	—
مؤلفه ۲۵	توالی ادات نفی ^{۱۰} و فعل	فعل	ادات نفی	غیرهمبستگی ^۴
مؤلفه ۲۶	توالی فعل کمکی منفی ^{۱۱} و فعل	فعل کمکی منفی	عبارت فعلی	همبستگی ^۷
مؤلفه ۲۷	واژه جمع ساز ^{۱۲} و اسم	اسم جمع ساز	اسم	همبستگی ^{۱۲}

1. intensifier
2. tense/aspect auxiliary verb
3. question particle
4. subordinator
5. tense/aspect affix
6. possessive free morpheme
7. complementizer
8. question word
9. negative affix
10. negative particle
11. negative auxiliary verb
12. plural word

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۹۱

مؤلفه	توضیح مؤلفه	سازه هم‌الگو با فعل / هسته	سازه هم‌الگو با مفعول / وابسته	نوع و شماره در جدول ۳۹ و ۴۰ درایر
مؤلفه ۲۸	توالی ادات زمان-نمود با فعل	فعل	ادات بازنمای نمود/زمان	غیرهمبستگی ۵

جدول ۱-۲ نشان می‌دهد که نمونه‌ای برای مؤلفه‌های ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۲ و ۲۴ در جدول ۳۹ و ۴۰ درایر وجود ندارد. با توجه به جدول ۳۹ و ۴۰ درایر و جدول ۱-۲ این پژوهش، این نکته شایان توجه است که سازه‌های هم‌الگو با مفعول در جفت‌های همبستگی، گروه (انشعاب) می‌باشند. از این روی، می‌توان آنان را سازه‌گروهی (انشعابی) به شمار آورد، اما سازه‌های «وابسته» در جفت‌های غیرهمبستگی (مؤلفه‌های ۹، ۱۰، ۱۱، ۲۵ و ۲۸) و «عدد» در مؤلفه ۱۷ و «وند بازنمای زمان-نمود» در مؤلفه ۱۸ را نمی‌توان دقیقاً چون سازه‌های گروهی (انشعابی) به شمار آورد. در این پژوهش برای یکسان‌سازی و به دو اعتبار وابسته‌های «عدد» و «وند بازنمای زمان-نمود»، که هنوز نوع همبستگی آنها به طور قطع مشخص نیست، سازه‌های گروهی (انشعابی) به شمار آورده شدند، یکی به قیاس با وابسته‌هایی که در جفت‌های غیرهمبستگی گسترش پذیرند، چون صفت برای اسم و قید مقدار برای صفت؛ دیگری به لحاظ اینکه از یک گروه ممکن است فقط هسته آن گروه بازنمایی یابد و آن گروه وابسته‌ای نداشته باشد (Sabounchi, 2019, p. 216).

۳. تحلیل داده‌ها

پیش از آغاز روند تحلیل و بررسی رده‌شناختی پیکره، نیاز بود تا متن‌های برگزیده یک بار خوانده و نکات صرفی و نحوی آن بررسی شود. قریب حرف‌نوشت، واج‌نوشت و ترجمه داستان سغدی رستم را با بررسی برخی ویژگی‌های دستوری ارائه داده (Gharib, 2007, pp. 175-198) که اساس بررسی داستان رستم در این پژوهش قرار گرفته است. هنینگ حرف‌نوشت و ترجمه انگلیسی «داستان‌های سغدی» را به همراه برخی توضیحات واژگانی ارائه داده (Henning, 1945) که اساس بررسی پنج داستان کوتاه مانوی در این پژوهش قرار گرفته است. علاوه بر این، واژه‌ها و ساخت‌های پیکره این پژوهش، یک بار به کمک فرهنگ سغدی (Gharib, 1995) بررسی شد و نکات صرفی و مقوله‌واژگانی آنها به کمک گرشویچ (Gershevitch, 1961)، قریب (Gharib, 2007) و زرشناس (Zarshenas, 2011) مورد مطالعه قرار گرفت. پس از اتمام خوانش

۱۹۲ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

صرفی و واژگانی، به کمک مؤلفه‌های بیست‌وهشت‌گانه این پژوهش، جفت‌عنصرها استخراج و بسامد نوع و تعداد آنها برآورد شد. در ادامه برای هر یک از مؤلفه‌های این پژوهش، به دلیل محدودیت‌های مقاله، تنها یک یا دو نمونه از داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی، آورده خواهد شد.

۳-۱. مؤلفه ۱: نوع حرف اضافه (پیش‌اضافه و پس‌اضافه)

در متن داستان رستم پیش‌اضافه kw, prw, cn(MN), M(δn) دیده شد. بر این اساس، جایگاه حرف اضافه در این متن نسبت به عبارت اسمی به صورت (prep-N) است. در پنج داستان کوتاه سغدی مانوی، پیش‌اضافه cn, pr, kw, δn و پس‌اضافه prm, cyndr, 'pryw, 'cwpr, s'r, nβ'nt, ryty و پیش‌اضافه ترکیب‌شده با ضمیر و حرف تعریف cymyδ, δymyδ دیده‌شدند. در داستان قیصر و دزدان، در یک مورد، پیش‌اضافه prw پس از پی‌بست ضمیری =šy آمده‌است. بر این اساس جایگاه حرف اضافه در این متن‌ها نسبت به عبارت اسمی به صورت (prep-N) یا (N-postp) است.

- پیش‌اضافه و عبارت اسمی (prep-N)

1.	cnn	<u>'ywt'c β'r'k</u>	'wy
	Adp	N	حرف تعریف در حالت دری
	از	سوار یکتا	

knδyh	w'n'kw	mnt'γs'y mnn
در شهر	چنین	پناه‌بردیم

از سواری تنها چنین به شهر پناه بردیم (داستان رستم، سطر ۱۰-۱۱).

2.	pr	xty'k	šw'nd
	prep	N	شدند
	بر	داوری	

آن دو [برای داوری] نزد قاضی [رفتند (مرواریدسنب، سطر ۵-۶).

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۹۳

- عبارت اسمی و پس‌افزافه (N-postp)

3. xw'qr t'wndyy yznyy 'pryw nyjyy

...

N postp

رفت با گنج توانا بازرگان

بازرگان ... با گنج بسیار ... رفت (بازرگان و روح دریا، سطر ۲۹).

کاربرد همزمان پیش‌افزافه kw و پس‌افزافه s'r در داستان رستم و داستان‌های کوتاه مانوی دیده شدند.^۱

- پیش‌افزافه - عبارت اسمی - پس‌افزافه (prep-N-postp)

4. gw dywt ywnyδ trš'nt kw knδh s'r

Adp N Adp

سوی شهر به گریختند فوراً دیوان حرف تعریف

دیوان، فوراً به سوی شهر گریختند (داستان رستم، سطر ۱-۲).

5. 'yw mwškych pr 'sy'nt

بر

گستاخی گربه یک

kw š'nšy s'r βr'sy

prep N postp

فرستاد سوی شاهنشاه به

که قیصر گربه‌ای را به مزاح، به سوی شاهنشاه فرستاد (قیصر و دزدان، سطر ۲۴).

^۱ برخی از حروف افزافه در زبان سغدی کاربردی همزمان با حروف افزافه دیگر دارند؛ یعنی برای یک گروه اسمی همزمان دو حرف افزافه یکی پیش و دیگری پس از گروه اسمی می‌آید (نک. Gershevitch, 1961, p. 235).

۱۹۴ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

جدول ۳-۱: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست انشعابی	چپ انشعابی	جمع
داستان رستم	۳۲	۵	۳۷
پنج داستان کوتاه مانوی	۳۰	۲۵	۵۵

۳-۲. مؤلفه ۲: توالی اسم و بند موصولی

در هر دو متن، داستان رستم و پنج داستان کوتاه سغدی مانوی، بند موصولی پس از عبارت اسمی آمده است.

- عبارت اسم و بند موصولی (N-Rel)

6. $\delta y w t$ γw $'k y - t y$ MN Prtr $p r y t ' k$ $m ' t ' n t$
N Rel.clause

بودند برجامانده جنگ از و کسانی که دیوان حرف تعریف

دیوانی که از جنگ نجات یافته بودند (داستان رستم، سطر ۱۴-۱۳).

7. $w y s p w$ $'r k$ cw $'t y$ my $t \gamma w$ frm'yy $\gamma r \beta ' m$
N Rel.clause

می دانم فرمائی تو مرا و چه کار هر

هر کاری را که تو دستور دهی، بدم (مرواریدسنب، سطر ۲۴).

جدول ۳-۲: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۲ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست انشعابی	چپ انشعابی	جمع
داستان رستم	۲	۰	۲
پنج داستان کوتاه مانوی	۶	۰	۶

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۹۵

۳-۳. مؤلفهٔ ۳: توالی مضاف و مضاف‌الیه

در زبان سغدی، مضاف‌الیه، اسم و ضمیر است. اسم‌های دارای مادهٔ سبک و ضمائر در جایگاه مضاف‌الیه، در حالت وابستگی - برای می‌آیند (Gharib, 2007, p. 121). اسم‌های دارای مادهٔ سنگین در حالت غیرفاعلی می‌آیند (Gharib, 2007, p. 126). در داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی، مضاف‌الیه همواره پیش از اسم و تنها در یک مورد در داستان میمون و روباه، پس از اسم آمده است.

- مضاف‌الیه و اسم (Gen-N)

8.	ptymync	ZKw	pwrδnk'	crm	nywδnn
		Artcl-acc	Gen	Gen	N
	پوشید	حرف تعریف در	پلنگ	پوست	جامه
		حالت رای			

[رستم] جامهٔ پوست پلنگ را پوشید (داستان رستم، سطر ۲۶-۲۷).

در نمونهٔ بالا، 'pwrδnk' مضاف‌الیه مضاف‌الیه برای 'nywδnn ... ZKw' است. در واقع 'crm' در جفت‌عنصر 'pwrδnk' 'crm'، اسم و در جفت‌عنصر 'nywδnn' 'crm' مضاف‌الیه است.

9.	prw	mwškych	βry'n	wnyr	kwn'
		Gen	N		
	بر	گربهٔ وحشی	روش	صدا	کن

به نشانهٔ گربهٔ وحشی، صدا دربیبار (قیصر و دزدان، سطر ۲۹).

- اسم و مضاف‌الیه (N-Gen)

10.	nymy	CWRH	ZKn	mrtym'kty	s'r	mynt	skwn
	N	Gen					
	نیمه	بدن	حرف	مردمان	سوی	ماند	همی
			تعریف				

نیمهٔ بدن [تو] به [بدن] انسان‌ها، می‌ماند (میمون و روباه، سطر ۸-۹).

۱۹۶ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

جدول ۳-۳: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۳ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست انشعابی	چپ انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۸	۸
پنج داستان کوتاه مانوی	۱	۱۶	۱۷

۳-۴. مؤلفه ۴: صفت و مبنای مقایسه

این مؤلفه در داستان رستم مصداقی نداشت ولی در داستان میمون و روباه یک مورد یافت شد.

- مبنای مقایسه و صفت (St-Adj)

11. cnm c'β' prtr ''δy L' βwt

St Adj

از تو از بهتر کس نَ بود

کسی بهتر از تو نباشد (میمون و روباه، سطر ۳).

جدول ۳-۴: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۴ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست انشعابی	چپ انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۰	۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۱	۱

۳-۵. مؤلفه ۵: توالی فعل و گروه حرف اضافه‌ای

گروه های حرف اضافه‌ای در داستان رستم پیش و پس از فعل، و در پنج داستان کوتاه مانوی

پیش از فعل آمده‌اند.

- گروه حرف اضافه‌ای و فعل (Pp-V)

12. šw' kw šyr'kh wyšywr̄t

V Pp

سبزه زار نیکو به سوی رفت

[رستم] به سوی چراگاهی نیکو رفت (داستان رستم، سطر ۶-۵).

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۹۷

13. xw'qr δn z'tyy kww zmb s'r nyjyy
Pp V

بازرگان با پسر به کنار سوی بیرون رفت

بازرگان با پسر، به ساحل پائین آمد (بازرگان و روح دریا، سطر ۲۹).

- گروه فعل و حرف اضافه‌ای (V-Pp)

14. 'γw rwstmy m'yδ kw knδβr prm 'škr'k šw'
Pp V

رفت شکار را تا دروازه به همچنان رستم حرف
تعریف

رستم، همچنان، به تعقیب [دیوان]، تا دروازه [شهر] رفت (داستان رستم، سطر ۲).

جدول ۳-۵: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۵ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

جمع	چپ‌انشعابی	راست‌انشعابی	متن	
۸	۳	۵	داستان رستم	۱
۱۰	۱۰	۰	پنج داستان کوتاه مانوی	۲

۳-۶. مؤلفه ۶: توالی فعل و قید حالت

قید حالت در داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی، پیش از فعل آمده‌است.

- قید حالت و فعل (Adv-V)

15. γrβ 'ky-ty γw m'yδ prm''y'nn šw''y mkwγw crks
Adv V

کرکس مانند می‌رفت پیران همچنان او و کسی که بسیار

بسیاری که همچنان، پروازکنان، مانند کرکس، می‌رفت[ند] (داستان رستم، سطر ۲۱-۲۰).

۱۹۸ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

16. zyrt šwym
Adv V
می شویم سریع

سریع می رویم (میمون و روباه، سطر ۱۱).

جدول ۳-۶: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۶ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

جمع	چپانشعابی	راستانشعابی	متن	
۲	۲	۰	داستان رستم	۱
۷	۷	۰	پنج داستان کوتاه مانوی	۲

۳-۷. مؤلفه ۷: توالی فعل ربطی و گزاره

در داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی، همه گزاره ها پیش از فعل ربطی آمده اند. فعل های ربطی به کار رفته در متن های پیکره این پژوهش عبارتند از β' , $m't'nt$, $w\beta'$ در داستان رستم، βwt , $w\beta'$ در مرواریدسنب، $wm't$, $wm't'nd$ در سه ماهی، $w\beta'tk'm$ در بازرگان و روح دریا، βwt , $'skw'nt$, $'krty$ γcy در میمون و روباه و $'sty$, $wm't$, $.xcy$, $'ym$ ، $w\beta'$ در قیصر و دزدان.

- گزاره و فعل ربطی (Pred-Cop)

17. š'twγw wβ'
Pred Cop
شاد بود

[رستم] شادمان بود (داستان رستم، سطر ۷).

18. 'ty štyq kpyy z'r-šm'rynyy wm't
Pred Cop
و سوم ماهی هزاران دیشه بود

و ماهی سوم، هزار اندیشه بود (سه ماهی، سطر ۱۰).

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۱۹۹

جدول ۳-۷: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۷ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۴	۴
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۲۱	۲۱

۳-۸. مؤلفه ۸: توالی فعل خواستن و فعل بند پیرو

این مؤلفه در داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی مصداقی نداشت.

۳-۹. مؤلفه ۹: توالی موصوف و صفت

صفت در داستان رستم، همواره پیش از اسم و در پنج داستان کوتاه مانوی، پیش و پس از اسم آمده است.

- صفت و اسم (Adj-N)

19. y'γy rwstmy
Adj N
دلیر شجاع

رستم دلیر (داستان رستم، سطر ۲۴)

20. smwtryk cyty
Adj N
اقیانوسی روح

روح اقیانوسی (بازرگان و روح دریا، سطر ۲۳)

- اسم و صفت (N-Adj)

21. δyn'r zryn
N Adj
دینار زرین

دینار زرین (مرواریدسنب، سطر ۹)

۲۰۰۰ فصل‌نامه علمی پژوهش‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

جدول ۳-۸: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۹ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۲۴	۲۴
پنج داستان کوتاه مانوی	۴	۲۱	۲۵

۳-۱۰. مؤلفه ۱۰: توالی صفت اشاره و اسم

در داستان رستم، مصداقی برای این مؤلفه یافت نشد. در پنج داستان کوتاه مانوی، صفت‌های اشاره همواره پیش از اسم آمده‌اند. صفت‌های اشاره به کار رفته در این داستان‌ها عبارتند از $mwnw$ ، $ywnny$ ، $w'nw$ ، $w'ny$ در مرواریدسنب، $xwnny$ در سه ماهی، $xy\delta$ و $mwnw$ ضمیر اشاره‌های ترکیب‌شده با حرف اضافه $\delta ymy\delta$ و $cymy\delta$ در بازرگان و روح دریا، $y'ny$ و $mwnw$ در میمون و روباه و $w'ntw$ ، $w'ntw$ و $w'ntw$ و صفت اشاره ترکیب‌شده با حرف اضافه $\delta ymy\delta$ ، $nyw'nty$ و $prywy\delta$ در قیصر و دزدان.

- صفت اشاره و اسم (Dem-N)

22.	$wy\delta'nt$	$t'yt$
	Dem-Drect	N
	اینها	دزدان

این دزدان (قیصر و دزدان، سطر ۲)

23.	$cymy\delta$	$smwtr$
	Dem-Abl	N
	ازاین	دریا

از این دریا (بازرگان و روح دریا، سطر ۱۹-۱۸)

جدول ۳-۹: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۰ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۰	۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۲۷	۲۷

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۰۱

۳-۱۱. مؤلفه ۱۱: قید مقدار و صفت

در داستان رستم، مصداقی برای این مؤلفه یافت نشد. در پنج داستان کوتاه مانوی، تنها یک مورد یافت شد.

- قید مقدار و صفت (Adv-Adj)

24. šyr 'γws'nt

Adv Adj

نیک خوشحال

بسیار خوشحال (میمون و روباه، سطر ۳۰)

جدول ۳-۱۰: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۱ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۰	۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۱	۱

۳-۱۲. مؤلفه ۱۲: توالی فعل اصلی و فعل کمکی زمان و نمود

فعل‌های کمکی در زبان سغدی همواره، پس از فعل اصلی می‌آیند و زمان، نمود، شخص و شمار را مشخص می‌کنند (Sabounchi, 2019, pp. 147, 152).

- فعل اصلی و فعل کمکی (V-Av)

25. 'sktr 'M m'γw ''γ'ns L' pršt't βwt k'm

V Av

خواهد بُود آماده‌شده نَ جنگ ما از بالاتر

جنگ علیه ما امکان‌پذیر نخواهد بود (داستان رستم، سطر ۳۶-۳۵).

در زبان سغدی، وجه امکانی^۱ مجهول، از ماده گذشته و صرف ماده βw- ساخته می‌شود (Gharib, 2007, p. 102).

^۱. Potential passive

۲۰۲ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

26. 'ty δ'm ps't δ'rt

V Av-3s

است انداخته دام و

و [ماهیگیر] دام را انداخته است (سه ماهی، سطر ۱۲).

جدول ۳-۱۱: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۲ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست انشعابی	چپ انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۱	۱
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۹	۹

۳-۱۳. مؤلفه ۱۳: ادات پرسشی و جمله

این مؤلفه در پیکره این پژوهش مصداقی نداشت.

۳-۱۴. مؤلفه ۱۴: توالی پیروما بند قیدی / حرف ربطی و بند

پیرومای قیدی / حرف ربطی در داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی، پیش از بند آمده‌اند.

- پیرومای قیدی / ربطی و بند (Sub-S)

27. c'n'kw 'γw rwstmy MN δwr ZKw δyw 'sp'δ wyn

Sub

S

دید سپاه دیو حرف دور از رستم حرف چون
تعریف تعریف

ZKn ryšy w'β

گفت به حرف
رخش تعریف

هنگامی که رستم، از دور، سپاه دیوان را دید، به رخس گفت: ... (داستان رستم، سطر ۲۸-۲۹)

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۰۳

28. qδ' tym 'yδc mry'rt wmbeyq γw't 'nyw

Sub S

دیگر باید سفتنی مروارید هیچ باز اگر

C δyn'r zyrn δβr'h

بده زرین دینار صد

و اگر بازهم، باید مرواریدی سوراخ شود، صد دینار زرین دیگر [به او] بده (مرواریدسنب، سطر ۴۴).

جدول ۳-۱۲: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۴ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم

نگارنده)

	متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
۱	داستان رستم	۳	۰	۳
۲	پنج داستان کوتاه مانوی	۱۵	۰	۱۵

۳-۱۵. مؤلفه ۱۵: توالی حرف تعریف و اسم

در زبان سغدی حروف تعریف معین جنس دارند و در شمار مفرد و جمع، بنا به حالتی که دارند، صرف می‌شوند (Zarshenas, 2011, p. 114) و پیش از اسم می‌آیند. حرف تعریف‌های به کار رفته در پیکره این پژوهش عبارتند از xw ، γw ، wyh ، $ZKw('ww)$ و $ZKn('wyn)$ در داستان رستم و حرف تعریف‌های xw ، ww در مرواریدسنب، xw ، $xwnyy$ ، wny و $'ww$ در بازرگان و روح دریا، $x'(ZKh)$ ، $xw(ZK)$ ، γh ، $wyn(ZKn)$ در میمون و روباه، γw ، $'ww(ZKw)$ ، $'wy(ZKyh)$ ، $'wyn(ZKn)$ در قیصر و دزدان. حرف تعریف نکره‌ساز $'yw$ (گاهی به صورت عددی «I») پیش و پس از اسم می‌آید. جفت‌عنصر حرف تعریف نکره‌ساز و اسم تنها در داستان‌های کوتاه مانوی دیده شد.

- حرف تعریف و اسم (Artcl-N)

۲۰۴ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

29.   γw   δywt
 Artcl-nom.s   N
 حرف تعریف در   دیوان
 حالت نهادی

دیوان (داستان رستم، سطر ۱، ۸، ۱۳، ۳۲، ۳۸)

γw در زبان سغدی، حرف تعریف در حالت نهادی مفرد مذکر است، اما در این متن، برای حالت نهادی جمع، به جای X' به کار گرفته شده (Gharib, 2007, p. 197).

30.   I   ''wzy   mzyx
 Artcl   N
 سی   بزرگ   برکه

برکه بزرگی (سه ماهی، سطر ۸)

31.   ZKn   tw'   prny
 Artcl-Dat.s.   N
 حرف تعریف   تو را   فره

به سبب فرۀ تو (میمون و روباه، سطر ۵، ۸)

- اسم و حرف تعریف (N-Artcl)

32.   t'yty   'yw
 N   Artcl
 دزد   سی

دزدی (قیصر و دزدان، سطر ۶)

جدول ۳-۱۳: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۵ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست انشعابی	چپ انشعابی	جمع
داستان رستم	۳۰	۰	۳۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۲۵	۲	۲۷

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۰۵

۳- ۱۶. مؤلفه ۱۶: توالی فعل و فاعل

در داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی، فاعل پیش و پس از فعل آمده و در شمار با آن مطابقت کرده است.

- فاعل و فعل (SV)

33. γrβ MN pršp'r myr'nt

S V.pl

مردند پایمال از بسیار

[دیوان] بسیاری از پایمال شدن مردند (داستان رستم، سطر ۳).

34. tyw wny mrty mr'z ptxryt δ'ryy

S V-2s.

ای استخدام کرده مزدور مرد این تو

تو این مرد را به عنوان مزدور استخدام کرده‌ای (مرواریدسنب، سطر ۳۴).

- فعل و فاعل (VS)

35. rt-ms ''ys 'γw βwδnβr'nn rγšy

V.sg S

رخش تیزهوش حرف آمد آنگاه- و
تعریف

آنگاه رخس تیزهوش آمد (داستان رستم، سطر ۲۵-۲۴).

36. rty zkwyh ryty 'ys'ntk'm
V-3pl.

خواهد می‌ایستند برابر در آن پس

wyš'ntw δymβyntyty p'rsykt t'yt

S

دزدان پارسی‌ها چشم‌بندان اینها

۲۰۶ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

آنگاه در برابر آن [تابوت]، این چشم‌بندان [و] دزدان پارسی خواهند ایستاد (قیصر و دزدان، سطر ۲۰).

جدول ۳-۱۴: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۶ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

جمع	چپ‌انشعابی	راست‌انشعابی	متن	
۲۱	۱۷	۴	داستان رستم	۱
۵۴	۵۳	۱	پنج داستان کوتاه مانوی	۲

۳-۱۷. مؤلفه ۱۷: توالی عدد و اسم

عدد 1-LPW «هزار» در داستان رستم بدون اسم آمده است، بنابراین نمی‌توان جفت‌عنصری را برای این مؤلفه در نظر گرفت.

37. 1-LPW γršy'kh β'w'nt tyty 'wyh knδyh

Num

در شهر حرف تعریف وارد شدن توانستند کوشش را هزار-۱

هزار [تن] با زحمت، توانستند وارد شهر شوند (سطر ۳-۴).

عدد در داستان‌های کوتاه مانوی، همواره پیش از اسم آمده است.

- عدد و اسم (Num-N)

38. III kpyš wm't'nd

Num N

بودند ماهی سه

[در برکه‌ای] سه ماهی بودند (سه ماهی، سطر ۹).

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۰۷

جدول ۳-۱۵: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۷ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم

نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۰	۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۷	۷

۳-۱۸. مؤلفه ۱۸: توالی وند زمان - نمود و ستاک فعل

فعل‌های به کار رفته در داستان رستم و داستان‌های کوتاه مانوی، مضارع، ماضی ساده (غیرتام)^۱ و ماضی^۲ اند. در زبان سغدی فعل‌های مضارع از ستاک حال و شناسه‌های خاص وجه‌های اخباری، التزامی و تمنایی ساخته شده‌اند (Gharib, 2007, p. 77)، فعل‌های ماضی غیرتام از ستاک حال و شناسه‌های خاص خود (Gharib, 2007, pp. 77)، فعل‌های ماضی لازم از ستاک گذشته و شناسه‌های خاص ماضی لازم و فعل‌های ماضی متعددی از ستاک گذشته و صرف مضارع فعل $\delta' r$ - ساخته شده‌اند (Gharib, 2007, pp. 94, 99).

- ستاک فعل و وند زمان-نمود (شناسه) (Stem-End)

39. $w'\beta = 'nt$

Impf.Stem End.3pl

[ادیوان] گفتند (داستان رستم، سطر ۹).

40. $zn = 'ym$

Pres.Stem End.3pl.subj

بجنگیم (داستان رستم، سطر ۱۱).

41. $m'\gamma'z = \Theta$

Pres.Stem End.3s.impf

آغازید (بازرگان و روح دریا، سطر ۳۳).

¹. imperfect

². preterite

۲۰۸ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

42. kt =yš

Past.Stem End.2s.

شدی (میمون و روباه، سطر ۲۰).

جدول ۳-۱۶: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۸ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم

نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۵۸	۰	۵۸
پنج داستان کوتاه مانوی	۱۰۱	۰	۱۰۱

۳-۱۹. مؤلفه ۱۹: توالی اسم و تکواژ آزاد ملکی

تکواژ آزاد ملکی^۱ در زبان سغدی، پی‌بست ضمیری است (Zarshenas, 2011, 74). نمونه‌ای برای این مؤلفه در داستان رستم، یافت نشد ولی در داستان‌های کوتاه مانوی، تکواژهای آزاد ملکی =my, =šw, در مرواریدسنب، =my در بازرگان و روح دریا و قیصر دزدان مقدم بر اسم آمده‌اند.

-تکواژ آزاد واژگانی و اسم (Poss-N)

43. rty =myy δwyt'

Poss N

و م دختر

دخترم (بازرگان و روح دریا، سطر ۱۱)

جدول ۳-۱۷: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۱۹ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۰	۰	۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۶	۶

^۱. possessive free morpheme

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۰۹

۳- ۲۰. مؤلفه ۲۰: توالی فعل اصلی و فعل کمکی توانستن

فعل کمکی توانستن در داستان رستم، از صرف ماده $\beta'w$ ساخته شده و پس از آن مصدر آمده است. برای این مؤلفه تنها یک مورد در داستان رستم یافت شد که از نادرترین موارد کاربرد فعل مجزای «توانستن» در متون سغدی است، زیرا در این زبان، برای بیان مفهوم «توانستن» از «ساخت توانشی (امکانی)» استفاده می‌شود (نک. مؤلفه ۱۲ این پژوهش) نه فعل مجزای «توانستن» (Gharib, 2007, pp. 102-108).

- فعل کمکی توانستن و فعل اصلی (Av-V)

44. 1-LPW $\gamma r\check{s}y'kh$ $\beta'w'nt$ $tyty$ $'wyh$ $kn\delta yh$

Av V

در شهر حرف تعریف واردشدن توانستند کوشش را هزار-۱

هزار [تن] با زحمت، توانستند وارد شهر شوند (سطر ۳-۴).

جدول ۳-۱۸: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۲۰ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم

نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۱	۰	۱
پنج داستان کوتاه مانوی	۰	۰	۰

۳- ۲۱. مؤلفه ۲۱: توالی متمم‌نما و جمله متمم

در داستان رستم و داستان‌های کوتاه مانوی، متمم‌نماها ضمیر موصولی $k'y$ و حرف ربط kt می‌باشند که همواره پیش از جمله متمم آمده‌اند.

- متمم‌نما و جمله متمم (Copl-S)

45. $p'rZY$ $m'y\delta$ $zw'ntkw$ $'ny's\delta'$ kt

Copl

که بگیرید زنده همچنان پس

۲۱۰ دو فصل نامه علمی پژوهشی نامه فرهنگ و زبان های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

-šw βzyw βr's nšt'ym

S

نشان دهیم مجازات دردناک وی را

پس، همچنان، [رستم را] زنده بگیرید که به او عقوبتی دردناک را نشان دهیم (داستان رستم، سطر ۳۷).

46. rty m'γw w'nkw p'tcyny kwynmk'm
و ما چنین پاسخ خواهد می کنیم

kt γw kysr 'yw mwškych pr
Copl S

که حرف تعریف قیصر ای گربه بر

'sy'nt kw š'nšy s'r βr'sy

S

فرستاد سوی شاهنشاه به گستاخی

و ما اینچنین پاسخ خواهیم کرد که قیصر گربه ای را برای مزاح، نزد شاهنشاه فرستاد (قیصر و دزدان، سطر ۲۴).

جدول ۳-۱۹: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۲۱ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

جمع	چپانشعابی	راستانشعابی	متن	
۴	۰	۴	داستان رستم	۱
۱۶	۰	۱۶	پنج داستان کوتاه مانوی	۲

۳-۲۲. مؤلفه ۲۲: حرکت پرسش واژه

در داستان رستم و داستان های کوتاه مانوی پرسش واژه ها در آغاز جمله آمده اند.

- حرکت پرسش واژه (Wh-word)

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۱۱

47. 'cw L' zn'ym

Wh-word S
چه نَ زنیِم

چرا زنیِم؟ (داستان رستم، سطر ۱۱)

48. ky 'sty ky nwry

Wh-word S
چه کسی است که اکنون

m'γw cwpr γwβw pc'yt k'm
S

ما بر شاه خواهد باید

چه کسی است که اکنون بر ما شاه باید باشد؟ (میمون و روباه، سطر ۱)

۳-۲۳. مؤلفه ۲۳: توالی مفعول و فعل

در داستان رستم و داستان‌های کوتاه مانوی، مفعول پیش و پس از فعل آمده است.

- مفعول و فعل (OV)

49. 'spw prw wynš w'c

O V
اسب را بر سبزه رهاکرد

[رستم] اسب را در سبزه [زار] رهاکرد (داستان رستم، سطر ۶).

50. rt γh γyry mkr' mwnw w'γš ptyγwš

O V
پس حرف پس شنید
تعریف خیره میمون این سخن

آنگاه میمون خیره‌سر این سخن را شنید (میمون و روباه، سطر ۲۸).

۲۱۲ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

- فعل و مفعول (VO)

51. šyk'β'nt zwβ

O V
شکافتند پوزه را

[دیوان] پک‌وپوزه [شان] را باز کردند (داستان رستم، سطر ۲۳).

52. 'rt šw cqn'c pyδ'r mry'rt nyy frm'yy swβty

V O
سفتن فرمودی ن مروارید زیرا از کجا ویرا و

و چرا به او سفتن مروارید را دستور ندادی (مرواریدسنب، سطر ۳۷).
در این نمونه، مفعول گروه *swβty ... mry'rt* است. از آنجاکه هسته این گروه *swβty*، پس از فعل آمده، این نمونه، OV به شمار آورده شد.

جدول ۳-۲۰: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۲۳ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

جمع	چپ‌انشعابی	راست‌انشعابی	متن	
۳۱	۲۰	۱۱	داستان رستم	۱
۵۳	۵۰	۳	پنج داستان کوتاه مانوی	۲

۳-۲۴. مؤلفه ۲۴: توالی وند منفی ساز و ستاک فعل

این مؤلفه در داستان رستم و داستان‌های کوتاه مانوی مصداقی نداشت.

۳-۲۵. مؤلفه ۲۵: توالی ادات نفی و فعل

در برخی زبان‌ها، تکواژ نفی^۱ به صورت ادات ظاهر می‌شود (Dryer 1992, p. 97). در زبان سغدی برای نشان دادن نفی در جمله از ادات *nyy (L')* استفاده می‌شود (Zarshenas, 2011, p. 131) که عمدتاً پیش از فعل می‌آید.

¹. negative morpheme

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۱۳

- ادات نفی و فعل (Neg-V)

53. šw kδ'c L' w'c'yδ k'm

Neg V

خواهد رهاکنید نَ هرگز وی را

هرگز، او (رستم) را رها نخواهید کرد (داستان رستم، سطر ۳۵).

54. xwnyy yw šm'ryy kpyy nyy ny't δ'rt

Neg V

است گرفته ن ماهی یک‌اندیشه آن

آن یک‌اندیشه ماهی را نگرفته است (سه ماهی، سطر ۱۴-۱۳).

جدول ۳-۲۱: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۲۵ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم

نگارنده)

جمع	چپ‌انشعابی	راست‌انشعابی	متن	
۴	۴	۰	داستان رستم	۱
۹	۹	۰	پنج داستان کوتاه مانوی	۲

۳-۲۶. مؤلفه ۲۶: توالی فعل کمکی منفی و فعل

در برخی زبان‌ها، تکواژ نفی به صورت واژه منفی^۱ ظاهر می‌شود. این واژه منفی ویژگی‌های فعلی از خود نشان می‌دهد و پایگاه دستوری^۲ آن شبیه به فعل‌های کمکی است که در مؤلفه ۱۲ (همبستگی ۶ در ایر) مورد نظر است، بنابراین از آنها با عنوان فعل کمکی منفی یاد می‌شود (Dryer, 1992, p. 101). این مؤلفه در پیکره پژوهش مصداقی نداشت.

². negative word

³. grammatical status

۲۱۴ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

۳- ۲۷. مؤلفه ۲۷: واژه جمع‌ساز و اسم

در برخی از زبان‌های دنیا به جای وند جمع‌ساز، واژه جمع‌ساز برای نشان دادن شمار جمع اسم کاربرد دارد. در واقع یک واژه جمع، نقش وند جمع‌ساز را ایفا می‌کند (Dryer 1992, p. 104). این مؤلفه در پیکره پژوهش مصداقی نداشت.

۳- ۲۸. مؤلفه ۲۸: توالی ادات زمان-نمود با فعل

در برخی از زبان‌ها تکواژی که بازنمای زمان-نمود است به صورت ادات ظاهر می‌شود و تصریف را نمی‌پذیرد (Dryer, 1992, p. 98). در زبان سغدی این ادات، همواره پس از فعل می‌آید (Sabounchi, 2019, p. 217). در داستان رستم، ادات زمان-نمود $k'm$ ، بازنمای زمان آینده، و در داستان‌های کوتاه مانوی، علاوه بر $k'm$ ، ادات $skwn$ ، بازنمای نمود استمرارند.

- فعل و ادات زمان-نمود (V- T/APrtc)

55. $k\delta'c$ L' w'c'y\delta k'm

V Prtc

خواهد رهاکنید نَ هرگز

هرگز، [رستم را] رها نخواهید کرد (داستان رستم، سطر ۳۵).

56. $wyspw$ $\gamma ny y$ $\gamma r\beta'$ $skwn$

V Prtc

همی دانست فن بسیار

فنون بسیاری را همی دانست (مرواریدسنب، سطر ۶۳-۶۴).

جدول ۳-۲۲: بسامد رخداد سوی انشعاب مؤلفه ۲۸ در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۲	۰	۲
پنج داستان کوتاه مانوی	۱۵	۰	۱۵

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۱۵

۳- ۲۹. جمع بندی بسامد جفت‌عنصرها

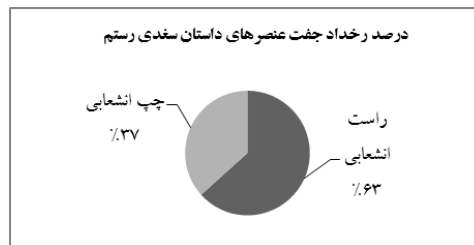
از مجموع ۷۲۲ جفت‌عنصر یافته شده در این پژوهش، ۳۶۹ مورد راست‌انشعابی و ۳۵۳ مورد چپ‌انشعابی بود.

جدول ۳-۲۳: بسامد رخداد سوی انشعاب در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

متن	راست‌انشعابی	چپ‌انشعابی	جمع
داستان رستم	۱۵۲	۸۸	۲۴۰
پنج داستان کوتاه مانوی	۲۱۷	۲۶۵	۴۸۲
	۳۶۹	۳۵۳	۷۲۲

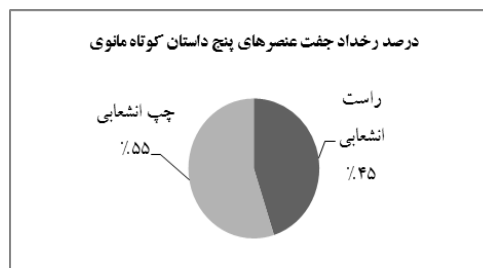
جدول ۳-۲۳ بسامد رخداد جفت‌عنصرهایی را که بر اساس مؤلفه‌های بیست‌وهشت‌گانه، از پیکره این پژوهش یافت شده‌اند، نشان می‌دهد. جفت‌عنصرهای یافت‌شده در داستان رستم، با اختلافی قابل توجه، گرایش به سوی «راست‌انشعابی» دارند، این در حالی‌ست که جفت‌عنصرهای یافت‌شده در پنج‌داستان کوتاه مانوی، با اختلاف اندکی، گرایش به سوی «چپ‌انشعابی» دارند.

نمودار ۳-۱ (تهیه و تنظیم نگارنده)

نمودار ۳-۱ نشان می‌دهد که اختلاف میان راست‌انشعابی و چپ‌انشعابی بودن جفت‌عنصرهای یافت‌شده در داستان سغدی رستم، ۲۶٪ است.

نمودار ۳-۲ (تهیه و تنظیم نگارنده)

۲۱۶ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

نمودار ۲-۳ نشان می‌دهد که اختلاف میان راست‌انشعابی و چپ‌انشعابی بودن جفت‌عنصرهای یافت‌شده در پنج‌داستان کوتاه سغدی مانوی، ۱۰٪ است.

نکته دیگری که از مقایسه داستان رستم و پنج داستان کوتاه مانوی به دست آمد، بسامد نوع در این دو گروه متن است. جفت‌عنصرهای بازنمای مؤلفه ۸، ۱۳، ۲۴، ۲۶ و ۲۷ در هیچ یک از دو گروه متن مورد مقایسه یافت نشدند. جفت‌عنصرهای بازنمای مؤلفه ۴، ۱۰، ۱۱، ۱۷ و ۱۹ در داستان رستم و جفت‌عنصر بازنمای مؤلفه ۲۰، در پنج داستان کوتاه مانوی یافت نشدند.

جدول ۳-۲۴: جدول بسامد نوع انشعاب در پیکره این پژوهش (تهیه و تنظیم نگارنده)

مؤلفه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	مجموع
راست-انشعابی	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	۱۳
چپ-انشعابی	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	۱۶

جدول ۳-۲۴ نشان می‌دهد که در کل پیکره این پژوهش، بسامد نوع جفت‌عنصرهای راست-انشعابی کمتر از بسامد نوع چپ‌انشعابی‌هاست. همچنین این جدول نشان می‌دهد که جفت‌عنصرها در مؤلفه ۱، ۳، ۵، ۹، ۱۵، ۱۶ و ۲۳ می‌توانند هم راست‌انشعابی و هم چپ‌انشعابی باشند ولی در باقی مؤلفه‌ها راست‌انشعابی یا چپ‌انشعابی‌اند.

جدول ۳-۲۵: جدول بسامد نوع انشعاب در داستان رستم (تهیه و تنظیم نگارنده)

مؤلفه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	مجموع
راست-انشعابی	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	۱۳
چپ-انشعابی	+	-	+	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	۹

جدول ۳-۲۵ نشان می‌دهد که بسامد نوع انشعاب در داستان رستم، بیشتر راست‌انشعابی است.

جدول ۳-۲۶: جدول بسامد نوع انشعاب در پنج داستان کوتاه سغدی (تهیه و تنظیم نگارنده)

مؤلفه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۳	۲۴	۲۵	۲۶	۲۷	۲۸	مجموع
راست-انشعابی	+	+	+	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	+	۱۳
چپ-انشعابی	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+	-	+	-	-	۱۵

مقایسه آرایش سازه‌های داستان سغدی رستم با پنج داستان کوتاه سغدی مانوی ۲۱۷

جدول ۳-۲۶ نشان می‌دهد که بسامد نوع انشعاب در پنج داستان کوتاه مانوی، بیشتر چپ انشعابی است.

۴. نتیجه‌گیری

در پژوهش پیش رو شش متن کوتاه، از میان متون سغدی انتخاب و بر مبنای رده‌شناسی آرایش سازه، مورد مقایسه قرار گرفت. دو طرف مقایسه، داستان سغدی رستم، از میان متون غیردینی و پنج داستان کوتاه از میان متون مانوی انتخاب و بر اساس نظریه «سوی انشعاب (BDT)» درایر بررسی و با هم مقایسه شدند.

بر مبنای نظریه «سوی انشعاب (BDT)»، سازه هم‌الگو با فعل «مقوله غیر گروهی (غیرانشعابی)» و سازه هم‌الگو با مفعول «مقوله گروهی (انشعابی)» است، بنابراین دو وضعیت بنا به سوی انشعاب برای زبان‌ها در نظر گرفته می‌شود: راست‌انشعابی و چپ‌انشعابی.

در پژوهش پیش رو، ۲۸ مؤلفه مبتنی بر جفت‌عنصرهای درایر و مؤلفه‌های دبیرمقدم انتخاب و اساس مقایسه آرایش سازه‌های دو گروه متن قرار گرفتند. ۷۲۲ جفت‌عنصر در کل پیکره این پژوهش یافت شد که ۳۶۹ جفت‌عنصر آن راست انشعابی و ۳۵۳ جفت‌عنصر چپ‌انشعابی بودند. از ۲۴۰ جفت‌عنصر یافته‌شده از داستان رستم، ۱۵۲ مورد راست‌انشعابی و ۸۸ مورد چپ‌انشعابی بودند، بر این اساس، جفت‌عنصرهای داستان رستم گرایش به سوی راست‌انشعابی دارند. ۴۸۲ جفت‌عنصر از متن پنج داستان کوتاه مانوی یافت شد که ۲۱۷ مورد راست‌انشعابی و ۲۶۵ مورد چپ‌انشعابی بودند، بنابراین جفت‌عنصرهای پنج داستان کوتاه مانوی، با اختلاف اندکی، گرایش به سوی چپ‌انشعابی دارند. در نتیجه، بر پایه نظریه «سوی انشعاب (BDT)»، آرایش سازه‌های متن داستان رستم، راست‌انشعابی‌اند، در حالی که آرایش سازه‌های پنج داستان کوتاه مانوی، با اختلافی اندک چپ‌انشعابی‌اند. جدول‌های پایانی هر مؤلفه در بخش ۳: تحلیل داده‌ها و جدول‌های بخش ۳-۲۹: جمع‌بندی بسامد جفت‌عنصرها، با جزئیات، چگونگی قرارگرفتن سازه‌ها در هر دو گروه متن را نشان می‌دهند. جدول‌ها طوری تنظیم شده‌اند که بتوان به صورت مقایسه‌ای سوی انشعاب را در هر مؤلفه بررسی کرد تا جایگاه نحوی ساخت‌های مشخص شده، آشکار شود.

در پایان این نکته را باید افزود که بررسی مقایسه‌ای آرایش سازه‌های دو گروه متن یاده شده گامی در راستای مطالعه نحوی زبان سغدی است. درواقع این مقایسه کمک می‌کند تا مبتنی بر نظریه «سوی انشعاب» درایر و به کمک پژوهش دبیرمقدم، جایگاه سازه‌های این دو گروه متن

۲۱۸ دو فصل‌نامه علمی پژوهشی‌نامه فرهنگ و زبان‌های باستانی سال چهارم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۲

بررسی و مورد مقایسه قرار بگیرند و شباهت‌ها و تفاوت‌های نحوی‌شان مبتنی بر چارچوب نظری بیان شوند.

کتابنامه

- Alborzi, P. (2013). *Typology of language*. Amir-Kabir Publishers. [in Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (2013). *Typology of Iranian languages*. Samt. [in Persian]
- Dryer, M. S. (1992). The Greenbergian Word Order Correlations. *Language*, 68(1), pp.81-138.
- Friedrich, P. (1975). *Proto-Indo-European syntax (Journal of Indo-European Studies, Monograph 1)*. Montana College of Mineral Science and Technology.
- Gershevitch, I. (1961). *A grammar of Manichean Sogdian*. Basil Blackwell.
- Gharib, B. (1995). *Sogdian Dictionary*. Farhangian.
- Gharib, B. (2007). *Sogdian studies* (M. Shokri Fomashi Ed.). Tahoori. [In Persian]
- Hale, M. (1988). Old Persian word order. *Indo-Iranian Journal*, 31, 27–40.
- Hassanpur-Azizi, F. (2012). *Syntactic structure investigation of Old Persian language in Behistun inscription from typological view*. Islamic Azad University, Central Tehran Branch. [In Persian]
- Henning, W. B. (1945). Sogdian tales. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 11(3), 465–487. doi:10.1017/S0041977 X00072244
- Monshizadeh, M. & Naseh, M.A. (2008). Some typological aspects of Middle Persian, Pahlavi. *Journal of the Faculty of Letters and Humanities (Kerman)*, -(22), 235-257. [In Persian]
- Sabounchi, A. (2019). *Word order in some Manichaeen Sogdian prose texts* [Unpublished doctoral dissertation]. Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Seuren, P. A. M. (2011). *Modern schools of linguistics in the West* (R. A.M. Haghshenas Trans.). Samt. (Original work published 1998) [In Persian]
- Zarshenas, Z. & Partovi, A. (2011). *Sogdian tales*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]
- Zarshenas, Z. (2011). *A manual of Sogdian language*. Institute for Humanities and Cultural Studies. [in Persian]